

FORHØRSRETTEEN - 29-4-1949.

104312

Fremsto 7. vidne:

Eivind Berggrav, 65 år, biskop i Oslo.

Bopel: Bispegården.

Kjent med vidneansvaret.

Aktor: Biskopen foretok den 15. april 1940 en tur til Ringerike, og jeg ber biskopen forklare litt om foranledningen til den turen først, og senere om hvordan turen forløp.

V.: Foranledningen til turen var at jeg ble oppringt om formiddagen den 15. april fra forskjellige personer her i Oslo. Den første var redaksjonsekretær Anker Olsen i "Aftenposten" og den neste var direktør Prytz. Det ble forklart meg - hva jeg også før hadde hørt av politimester Welhaven og andre - at en del av våre gutter som var dradd over Nordmarka for å slutte seg til våre tropper på Ringerike, var kommet i en livsfarlig situasjon oppe på skogen. De var blitt omringet av tyskerne, og fordi de var sivile men bevepnet, ville de bli betraktet som franktirører, og nå var de innestengt og svevet i den største livsfare - enten for å bli skutt som franktirører eller å bli sultet ut. Det ble sagt til meg at det var en simpel menneskeplikt å prøve å redde denne situasjon.

Disse som ringte, var meget inntrengende og ulykkelige, og sa at det gjaldt flere hundre gutters liv. Jeg hadde hørt dagen før av politimester Welhaven at disse gutta våre som var dradd på ski over Nordmarka, var i fare - etter hva man måtte forstå - og jeg hadde også dagen før hørt at en Røde Kors-lege at tyskerne gikk grassat overfor den slags sivile oppe på Ringerike.

Da jeg hadde fått flere henvendelser, ringte jeg først til politimester Welhaven, som jeg hadde snakket med dagen før, og sa at sån er det, og disse mennesker legger det på meg som en slags personlig plikt at jeg skal prøve å redde disse guttene fra en slik situa-

sjon, hvis det er mulig. Det ble fremhevet at det nyttet ikke å sende noen annen, for folk fra Oslo ble ikke trodd, men disse påstod at jeg ville iallfall bli trodd. Alle var den gang suspekter.

Welhaven kunne ikke med sikkerhet bekrefte at situasjonen var slik som disse fedre hadde sagt til meg at den var, men han mente at den var usikker og uklar og at det var en ikke liten mulighet for at faren forelå.

Så ringte jeg også til Røde Kors for å høre om de hadde noen rede på situasjonen, men der visste de ikke noe som direkte kunne bekrefte disse rykter.

Welhaven mente at jeg burde dra, og han ville sørge for at jeg fikk en politieskorte med meg.

Det var foranledningen til turen.

Aktor: Hadde biskopen en sønn som var dratt avsted?

V.: Min eldste sønn var dradd avgårde som frivillig torsdagen - dette var mandag. Han var dradd torsdag, men han hadde ikke noen borse. Han syklet og kom over Skaret - det fikk jeg siden vite - før kampene begynte der. Jeg visste at han var på vei oppover, men jeg visste han kunne ikke være blant dem som kunne bli tatt som franktirører, så forsåvidt var ikke jeg blant de fedre som hadde noen sønn i fare.

Aktor: Hvordan forløp så turen?

V.: Jeg ble hentet i Bispegården av en politibil som kjørte meg til Nr. 19, og der gjorde Welhaven i stand. - Han hadde valgt ut to pålitelige folk, som skulle være med i politiuniform, og en sekretær Borgen som hadde vært på de traktene og antokes å ha en del lokalkjennskap, og som også mente der var muligheter for en slik fare. Han skulle være med som tredjemann. Så ble vi utstyrt med det vi trengte. Vi tenkte oss muligheten av at det kunne bli overnatting, så det ble sendt med oss en "Svartemarja" med ski og ulltepper, og vi hadde også med mat. Det var utrustningen. Og så sa Welhaven at jeg måtte ha med en elektrisk ropert, hvis jeg skulle gå inne i skogen. Forutsetningen var at jeg skulle inn i Nordmarka for å forsøke å oppspore disse guttene. - For at dette kunne skje, måtte der skje en avtale

med den tyske militærkommandant, det var general Engelbrecht, som den gang hadde sitt hovedkvarter i Continental.

Formidling med Engelbrecht kom istand på to måter. Jeg fikk besøk om formiddagen av en mann som kom i et annet ærend, nemlig i anledning av noe sabotasje som tyskerne påstod hadde vært på brua, oppe ved Åmot jernbanestasjon, og der var noen lokale folk blitt mistenkt og stod i fare for å bli tatt av tyskerne. Dette hadde han opplevd på stedet og var interessert i å få hjelp til disse, og i den anledning kom han til meg. Han skulle gå fra meg til general Engelbrecht, og jeg fortalte da ham på mitt kontor om hva som forestod.

Da jeg så kom på politistasjonen, hørte jeg der at det var en tysk forbindelsesoffiser mellom det norske politi og tyskerne, han var anbragt i en bygning, og jeg forstod det slik at han også hadde satt seg i forbindelse med den tyske general, for mens jeg holdt på der på Nr. 19 og vi rigget oss ut, kom der opprigning fra general Engelbrecht om at jeg måtte komme tilstede hos ham. Det prøvde jeg å slippe, for jeg så: Nå er alt gjort klart og politiet bistår meg, så det skulle ikke være nødvendig. Men han svarte bare at jeg hadde å komme - og jeg forstod jo siden at det var forsåvidt i sin orden, som det den gang var sperrelinjer av tyske tropper ved Sundvollen, vi hadde overhodet ikke kunnet kommet fram hvis det ikke hadde skjedd med tyskernes billigelse.

Så ble det da formelig en bilkolonne, for vi hadde såvidt jeg husker - 3 biler fra politiet og så var der 1 eller 2 biler som den tyske general sendte, som skulle skaffe oss adgang over den sperrelinjen ved Sundvollen.

Da jeg var hos general Engelbrecht, gjorde jeg altså klart hva det dreiet seg om. Det har jeg fortalt i min bok "Da kampen kom"- jeg vet ikke om man ønsker at jeg skal gjenta det her?

Adm.: ~~XADNY~~ Har Riksadvokaten noe å si om det?

Aktor: Det er vel nok at biskopen henviser til boken.

V.: Jeg skrev det ned samme natt. Det som altså der er poenget, er at jeg for det første gjorde klart at det dreiet seg om gutter som

var sivile og for en stor del bevæpnet, og derfor stod i fare for å bli tatt som franktiroser. Så var han selvfølgelig bøs over dette, at vi skulle gjøre noe slikt. Dertil svarte jeg bare at det ville enhver fedrelandssinnet gjort, og det ville De også, sa jeg til ham, "De vil forstå at de har handlet rett." Så kom han med noen ord om at det var idioti at vi sloss mot dem. Dertil svarte jeg at min egen sønn var dradd som frivillig samme vei, så han måtte vite hva jeg mente i den sak.

Så spurte han meg om hva jeg ville gjøre hvis jeg fant gutter oppe på skauen, for jeg kunne jo da ikke få den tilbake gjennom de tyske linjer, - hvis det var tale om å redde dem fra en slik situasjon - at de var omringet av tyskerne - så ville jo tyskerne ikke slippe dem forbi om jeg kom. Han gav da beskjed om at hvis de hadde armbind eller annet tydelig merke om at de var innrullert, så var de soldater, og da hadde ikke jeg noe med dem, men hvis de var sivile og vepnet, så skulle de få tillatelse til å følge med meg tilbake.

Så dro vi, og hadde regnet ut.....

Aktor: Dette gjaldt altså kun gutter som var i en fortvilet situasjon?

V.: Dette gjaldt kun gutter som var i den situasjon at de ikke kunne reddes på noen annen måte.-

Da vi så planla hvor vi skulle hen, var det først tale om at vi skulle.....

Adm.: Får jeg lov å stille et spørsmål: Hadde De inntrykk av at generalen mente å gjøre Dem en tjeneste ved å gå med på dette, eller var han vel fornøyd med at det skjedde?

V.: Han var en kraftig tysker og var brutal, men jeg sa til ham: "Hvis dere begår en slik gjerning som dette, så begår dere en forbrytelse av en slik art at den vil dømme seg selv." Han var fullt på det rene med at han der ikke hadde behovd å la meg få komme fram. Når han gjorde det, var det åpenbart fordi han tenkte seg at det kunne bli leit hvis de nektet en slik hjelpeekspedisjon som den der. Jeg sa rett ut til ham: "Det er mitt håp at alle gutter er kommet

fram," og da jeg kom tilbake om kvelden, sa jeg at jeg hadde den glede at det viste seg at de alle var kommet fram og kjempet med de norske tropper.

Adm.: Var det snakk om noen smågutter som ikke var vernepliktige?

V.: Nei, det ble ikke nevnt. De små guttene fikk jeg med å gjøre senere - det var de som var blitt tatt oppe i Hakadalen og ved Stryken, de var blitt tatt som franktirører og satt i arrest. Dem fikk vi hjem siden, men det hadde jo ikke noe med general Engelbrecht og ikke noe med denne turen å gjøre, det var et par dager senere.

Så var det altså videre hvordan turen forløp. Vi hadde først tenkt at vi skulle prøve Lommedalen, men jeg regnet ut at det var gått så mange dager siden gutta dro - de siste var, såvidt jeg visste, dratt fra Oslo fredag, og dette var mandag, - at de måtte sikkert være kommet lenger. Derfor besluttet jeg meg til først å prøve på Sundvollen for å se hva jeg kunne få rede på, for å se om de var der.

Da vi kom til Sundvollen var den besatt av tyskerne - det var antagelig en ca. 60 mann. Jeg var inne og snakket med hotellverten, og han sendte bud etter en mann som bodde et stykke oppe i lia. Han kom ned og fortalte at det hadde vært noen få gutter der, men de var alle gått nordover, og det fantes ikke noen slike der i nærheten.

Nå tenkte jeg at det eneste fornuftige ville være å prøve Stubdal, det var den nedvei som jeg mente var sannsynlig der. Jeg har selv vært meget på Ringerike, så jeg var kjent der oppe. Derfor bilte vi til Norderhov kirke - hvor jeg var et øyeblikk og så på skaden på kirken - og svingte så inn til Åsa, som er den innerste gården der i kroken ved oppgangen til Stubdal. Nå hadde jeg satt som en absolutt betingelse at jeg måtte gå alene med de norske politifolk opp i Skauen. "Hvis noen tysker skal følge meg, så går jeg ikke," sa jeg. Og det godtok han, han var klar over at det ville være en fullstendig ødeleggelse av det som var min hensikt, hvis det skulle følge med noen tysker. Derfor gav han så - løytnant Goltz hette han - ordre om at jeg skulle gå alene med de norske politifolk.

Da vi kom til Åsa, startet vi, og da var det en av de tyske

underoffiserer som partout ville være med. Da sa jeg til løytnant Goltz: "De har å utføre generalens befaling, som er at jeg skal gå alene." En av dem fulgte med et par hundre meter opp uten våpen, og ville absolutt ta et fotografi, og det ble jo en meget ulykkelig affære siden, men som politifolkene har bevidnet, fikk han til slutt lov til å ta fotografiet, idet han sa det skulle være et privat souvenir. Men det utviklet seg jo til alt det som siden ble kalt "Signal-affæren", for de reproduserte det bildet - men det skal jeg kanskje komme tilbake til siden.

Så var politifolkene og jeg alene og gikk opp gjennom Stubbald. Politifolkene hadde ski, jeg hadde ikke - jeg tror de bar mine ski. Det var litt tungt føre. Vi var innom hos noen sivile evakuerte fra Oslo og fikk rede på at de visste ikke om noe.

Så kom vi helt opp til Stubbald, og der kom vi inn på gården. Der satt det en hel del mannfolk inne i kjøkkenet, som var nok så forbeholdne til å begynne med, men jeg pratet med dem og forklarte hva det gjaldt, og de sa da: "Her kom flere hundre gutter nedover forbi her for noen dager siden, og de er alle sammen kommet over til de norske linjer, det kan De være trygg på. Og inne på skogen er det mange evakuerte og meget mat, så det er ingen fare for omringning og utsultning. Og tyskerne har vi ikke sett her oppe." Da sa jeg: "Da er jo situasjonen god." Men for sikkerhets skyld tok jeg en tur opp i skogen og brukte der roperten, og i henhold til den fullmakt jeg hadde fra Røde Kors om å tilkalle Røde Kors hvis det var noe, sa jeg:

"Her er Røde Kors. Er det noen norske gutter som trenger råd eller hjelp, så kom fram."

Da jeg hadde sagt det noen ganger, kom det noen gutter fram på ski fra skogen. Den som gikk forrest - det var så skumt da at jeg kunne ikke se klart på avstand, men det så ut for meg som at han bar en sag i hånden, men det viste seg senere da han kom nærmere at han bar gevær og så hang bandolæret som en bue under. Jeg misforstod altså situasjonen og spurte: "Har du vært ute og felt tømmer?" Men så så jeg straks geværet og at han var i uniform. Jeg fortalte da denne

mannen hva det dreiet seg om, og så sa han at: "alle gutter er kommet over, vi er fra den norske front og er en skiløperpatrolje". Jeg så altså da en rekke skikkelser i bakgrunnen i skogen, så det var flere. "Vi er en norsk patrulje som er ute." Så spurte han meg om jeg hadde sett noen tyskere og hvor de var, og jeg gav ham de opplysninger jeg hadde om hvor tyskerne stod, at det altså befant seg 60 mann på Sundvollen og at det for øyeblikket var noen på Stubdal, men at de ikke kom oppover. Så spurte han om nattekvarter, og da sa jeg: "Det sitter en hel del mannfolk inne på kjøkkenet på Stubdal, og der kan De gå, der er det trygt."

Nå ville jeg nødig at politifolkene skulle vite om denne skipatruljen, fordi der var risiko for at tyskerne ville kunne finne på å eksaminere oss når vi kom ned, om vi hadde sett noen. Derfor gikk jeg bort til Stubdal med engang og sa til folkene som stod på trappen og hadde hørt mine utrop: "Kom nå, vi går med en gang, alt er klart." Men til min forskrekkelse blir de stående inntil den offiseren kom fram, og fikk altså rede på det hele. Jeg stod da nede i løypa og ventet på dem, og da de kom ned til meg, sa jeg: "Hør: nå må dere gi meg hånden på at dere ikke vet et mukkk om at vi har truffet på norske militære styrker her oppe på skauen." De ble merkelig nok og heldigvis ikke spurt da vi kom ned, så jeg gav bare den rapport: "Alt er i orden, gutta er kommet over, retur til Oslo."

Så kjørte vi tilbake til Oslo om natten, og jeg ble av løytnanten tvunget til kl. 2 om natten å komme opp og gi rapport til generalen på Continental, og den er også beskrevet i min bok, ettersom jeg noterte det samme natt før jeg la meg.

Aktor: Det var turen. Men så kom etterspillet.

V.: Ja, så kom etterspillet. - Etterspillet kom på den måte at der i det tyske propagandablad "Signal" ble reproduisert på forsiden et svært bilde av meg med ropert og med en svær underskrift som lød: "Den norske biskop Berggrav oppfordrer de kjempende norske styrker til å nedlegge våpnene og ikke føre den idiotiske kamp" - eller hva det var de sa - "videre". Jeg har avskriften her. Dette ble spredt over

hele Norge - ja, ikke bare over hele Norge - og jeg ble gjenstand for en kolosal - hva skal vi kalle det - bakvaskelseskampanje over hele landet og ellers på basis av dette.

Jeg mente at nå fikk jeg gjøre hva jeg kunne for å få saken rett stelt. Jeg gikk først til Welhaven og bad ham oppta en høytidelig forklaring av folkene som var med, og den går jeg ut fra at retten har. Så skrev jeg en fremstilling til "Aftenposten", og den stod med trespaltet overskrift i "Aftenposten" en av dagene i mai, "En tur til Ringerike", hvor jeg så modifisert som det da måtte skje på grunn av situasjonen, forklarte det hele.

Nå hadde imidlertid også notisen om dette kommet i noen andre tyske blader, og ett eller to norske blader tok også opp noe lignende, hvorfor jeg sendte en trykt fremstilling til samtlige norske redaktører, som ble inntatt i en del av avisene.

Men så gikk jeg videre. Jeg gikk til ministerialdirektør Müller i Reichskommissariat og sa at dette var en skjendig affære - loddrett løgn. Han foreslo meg da at vi sammen skulle redigere en rettelse, og det aksepterte jeg ikke, fordi jeg mente at den fulle sannhet kom aldri fram på den måte. "Det eneste rette," sa jeg, "er at dere dekretterer en beslagleggelse av "Signal"." Ja, det måtte han overveie til neste dag. Men da jeg kom neste dag, erklærte han at "Signal" er beslaglagt og vi innrømmer at dette er galt, og Narvesens Kioskkompani har fått skriftlig beskjed om at hele restopplaget og det som er i kioskene skal beslaglegges.

Jeg gikk til Narvesens Kioskkompani og fikk se den skriftlige beskjed fra Reichskommissariatet om at "Signal"s opplag skulle beslaglegges. Dermed mente jeg at det var skjedd en handling. - ikke bare en slags rettelse, men en handling hvori tyskerne hadde erkjent at dette var falsk. Men merkelig nok gikk tyskerne endda videre med å ordne dette, for ut på dagen fikk jeg besøk av general Falkenhorsts adjutant - han hette Anderson. Han kom med en skriftlig beklagelse fra Wehrmacht, bilagt med et brev fra redaksjonen av "Signal" i Berlin, hvori de innrømmer at dette var en beklagelig affære.

Aktor: Det er Dok. 3 ad 5.

V.: Her skriver altså Oberkommando der Wehrmacht - skal jeg lese det opp på tysk eller skal jeg prøve å oversette det?

Aktor: Kanskje biskopen oversetter det.

V.: (leser) "Det tittelbilde som stod i utenlandstidsskriftet "Signal" nr. 3 av biskop Berggrav, Oslo, ble med sin underskrift oppsatt etter beretning fra Sonderführer Borchert, som har tatt bildet. Det blir fra vår side beklaget at bildeunderskriften ikke er riktig"-
altså på tysk: "..dass die Bildunterschrift der Person und der Handlungswiese des Herrn Bischofs nicht gerecht wird." "Man anmoder om at der overfor biskopen må bli uttalt vår beklagelse angående dette forhold."

Da trodde jeg oppriktig talt at det var gjort det som kunne gjøres for at sannheten skulle komme frem. Men jeg hadde ikke gjort regning med quislingene, for "Fritt Folk" tok i sitt såkalte "jubileumsnummer" den 9. april 1941 dette bilde inn med samme underskrift. Jeg skrev da til redaksjonen i "Fritt Folk" og forlangte det rettet, men det nektet de. Og selvfølgelig har det også bidradd til at det ble spredd i visse kretser iallfall her i Norge. Og til og med etter frigjøringen var det en avis her i Oslo som tok inn akkurat det samme. Så det er altså hermed tydelig fra hvilke kilder det er det anklagepunktet er hentet eller den bakvaskelse er hentet, som er servert i den bok retten behandler.

Aktor: Det var altså turen til Ringerike. Jeg har ikke noen flere spørsmål i den forbindelse. Men hvis det er noe fra de siktedes side, så kanskje det kan komme med det samme.

Adm.: Ja, det kunne være greit å ta det, hvis det er noen spørsmål angående Ringeriks-turen.

Adv. Borgen: De nevner i Deres bok: "Da kampen kom", på side 28, angående dette møtet på politistasjonen - De sier der:

"Mens jeg ventet der kom en telefon fra den tyske general Engelbrecht at han måtte snakke med meg i anledning turen."

Hadde ikke De vært i forbindelse med general Engelbrecht tidligere?

V.: Nei.

Adv. Borgen: De har aldri gjort noe forsøk på å skaffe Dem adgang til ham i anledning av denne turen?

V.: Ikke annet enn den mannen som jeg nevnte, som hadde vært hos meg om formiddagen, og som hadde med den brusprengningen på Åmot å gjøre - han heter Bernhard G. Lund. Da han var der, skulle han til general Engelbrecht, og han var en meget ivrig og varmhjertet kar som absolutt ville være behjelpelig. Han har da gått til Engelbrecht, og jeg går ut fra at han da formodentlig - jeg har ikke hatt noen forbindelse med ham siden - har nevnt dette for Engelbrecht.

Adv. Borgen: Det er ikke dermed så å forstå at De har anmodet direktør Bernhard G. Lund om å skaffe Dem adgang til generalen for å snakke med ham om denne turen?

V.: Han tilbød seg, fordi han skulle til generalen, å nevne dette for ham og være behjelpelig.

Adv. Borgen: Men hvordan var det - aksepterte De en sånn intervensjon fra hans side der, for lettere å få dette gjennomført, da?

V.: Ja.

Adv. Borgen: Var det slik at De etter at De hadde snakket med Bernhard G. Lund eller før De hadde snakket med ham, hadde gjort noe forsøk på å få snakke med Engelbrecht?

V.: Nei.

Adv. Borgen: De har altså, så vidt jeg forstår, ikke gjort noen personlig henvendelse til Engelbrecht eller til noen tysker for å få adgang til Engelbrecht?

V.: Nei.

Aktor: Jeg forstod av biskopens forklaring som han trodde det var unødvendig å gå til tyskerne på det tidspunkt - til å begynne med iallfall, var det ikke så?

V.: Jeg trodde det var unødvendig da jeg kom til politikammeret og fikk se at politiet ville utruste meg på den måte. Da trodde jeg

at politiet ville vere tilstrekkelig.

Adv. Borgen: Men på det tidspunkt hadde De snakket med Lund og viste at han ville gå til Engelbrecht.

V.: Ja, men jeg visste overhodet ikke om han ville komme fram. Jeg fikk ingen rapport fra Lund.

Adv. Borgen: Dette fotografiet som på denne måte ble offentliggjort, og som biskopen fortalte om, ble altså tatt like før dere...

V.: Ca. hundre meter oppe fra Åsa, på et jorde som Åsa-gården har der oppe like ovenfor gården.

Adv. Borgen: Og den ting at De da ble avbildet med denne roperten for munnen, skrev seg fra at anlegget ble prøvekjørt, eller noe sånt?

V.: Nei, det ble ikke prøvekjørt. Han skulle bare ha det som en personlig erindring om turen, sa han.

Adv. Borgen: De stilte Dem opp med roperten for munnen for at bildet skulle bli tatt av Dem med roperten for munnen?

V.: Ja.

Adv. Borgen: Har De snakket med direktør Bernhard G. Lund om dette etterpå?

V.: Ikke det jeg kan huske.

Adv. Borgen: Da var det ikke flere spørsmål fra min side om selve turen.

Langeland: Jeg har et par spørsmål. Først vil jeg, som jeg allerede har nevnt, peke på at fra min side er det ikke bygget noen ting på beretningen i "Signal". Det jeg har skrevet, har jeg bygget på biskopens egne uttalelser i hans bok "Da kampen kom", vesentlig på side 27, 28 og 29. Det er hele mitt holdepunkt. Jeg har også sett at det som at det som skjedde på turen, det var ikke det som var forutsetningen, - da biskopen reiste, var det vel en helt annen mening med turen enn det som skjedde?

V.: Jeg vil gjerne ha det spørsmålet gjennom dommeren.

Langeland: Det som skjedde på turen, var det formålet med turen? Var det formålet å reise opp til Stubdal og snakke med en patrulje?

Adm.: Det kan det formentlig ikke ha vært, for man visste jo ikke på forhånd at man skulle treffe en patrulje på Stubdal. Men formålet har jo biskopen redegjort for, det var nå å si til unge gutter med våpen at det var forbundet med skjebne som franktirør ...

V.: Unge gutter med våpen, og som var sivile, og som var i livsfare.

Aktor: Som var omringet, altså.

Adm.: Jeg går ut fra at det ikke var soldater det var snakk om, og når jeg sier "gutter med våpen", så mener jeg sivile gutter -

Aktor: - og som var avskåret av tyske tropper.

Langeland: Da vil jeg gjerne stille et spørsmål. Det står på side 27 i biskopens bok:

"I går mens vi ventet hos Gesandten ble det som før nevnt også talt om gutta våre som var blitt avvist på sine militære meldingsplasser i Oslo tirsdag og onsdag" osv.

Det er vel da på det rene at dette er tale om vernepliktige?

V.: Situasjonen var jo den at våre gutter her i Oslo ikke fikk anledning til å melde seg ved sine avdelinger. Det var ikke noe sted her i Oslo hvor guttene kunne melde seg. Det visste jeg nemlig gjennom min sønn som reiste torsdag. Derfor var det både vernepliktige og andre - det var jo en hel del av våre skigutter og i det hele tatt vår sportsungdom som reiste. De spurte ikke den gang om de var vernepliktige eller ikke, for de ville bare den gang være med å kjempe for Norge. Så det var for så vidt ikke noe mobiliseringsspørsmål, for de mobiliserte seg ut fra sin egen overbevisning.

Langeland: Jeg vil gjerne ha spurt om uttrykket "folk som har møtt på sine militære meldingsplasser", om det kan bety annet enn vernepliktige?

V.: Blant de som dro var selvfølgelig en del vernepliktige også, og de var selvfølgelig blitt avvist på sine meldingsplasser - det var blitt meddelt meg.

Adm.: Det var vel fordi meldingsplassene var lukket, - det var ikke noen meldingsplass for dem?

V.: Ja, nettopp.

Adm.: Men det jeg forstår har en viss interesse, er hvorvidt noen av de som meldte seg, var under vernepliktige alder.

V.: Ingen trel om det. Min sønn var f.eks. ikke vernepliktig.

Langeland: Når jeg spør om dette, er det fordi jeg på grunnlag av biskopens ord, i min bok har brukt uttrykket "Vernepliktige", og jeg vil gjerne forsøke å få fastslått at "folk som møter på sine militære meldingsplasser", ikke kan bety annet enn vernepliktige.

Adm.: Men det blir jo nær sagt et fortolknings spørsmål.

Langeland: Andre har ikke militære meldingsplasser, bare vernepliktige har militære meldingsplasser.

Adm.: Men f.eks. Deres egen sønn, biskop, vet De om han gjorde noe forsøk på å melde seg på noen plass i Oslo?

V.: Min sønn var den gang nettopp ansatt i Forsvarsdepartementet, merkelig nok med tiltredelse 9. april kl. 10 om morgenen, og da han kom dit, fant han den situasjon som dere alle kjener, der var altså alt i villrede. Han var som sagt ikke vernepliktig og skulle ikke melde seg på noe vernepliktsted. Han hørte til i Forsvardepartementet, hvor han ikke kom inn.

Adm.: Han kunne altså ikke gå inn under uttrykket "avvist på sin plass", for han hadde ingen plass.

Adv. Borgen: Men såvidt jeg forstår biskopens svar, var han klar over at det var en rekke som i og for seg var vernepliktige og frem møtepliktige, som var blitt avvist?

V.: Ja.

Aktor: Men det som man skal ha faktiske opplysninger om her, det er jo det som står hos Langeland, side 270:

"Det norske folk vet nemlig nå at det går an å dra til skogs sammen med fienden og forsøke å få våre vernepliktige til å vende tilbake til Oslo istedenfor å kjempe".

Har biskopen gjort noe slikt?

V.: Nei.

Aktor: Hødde biskopen tenkt å gjøre noe slikt?

V.: Nei.

Langeland: Da vil jeg gjerne spørre: Hva skulle skjedd hvis biskopen traff noen av disse vernepliktige - altså etter reisens formål og etter biskopens egen beskrivelse som jeg har holdt meg til - ?

Aktor: Siktete har jo hørt at biskopen traff noen av disse vernepliktige, en skiløperpatrulje.

Langeland: Ja, men det var disse sivilklede vernepliktige med våpen.

Aktor: Jeg tror biskopen har forklart også hva han skulle si til de sivilklede som hadde våpen.

Langeland: Jeg vil da gjerne også ha spurt: Var det en forutsetning at sivile vernepliktige med våpen og som ble kalkulert å være i livsfare, at de skulle følge biskopen tilbake til Oslo og avlevere våpnene til tyskerne?

Aktor: Var noe slikt forutsetningen?

V.: Forutsetningen var at slike ville etter krigsloven bli betraktet som franktirører og behandlet deretter, - at hvis de var i en ubehjelpelig situasjon så de ikke kunne komme fram til de norske styrker, men ville bli tatt og skutt, så skulle jeg ta dem med meg tilbake.

Langeland: Det er altså på det rene at det var forutsetningen at biskopen skulle ha bevapnede menn som var i den situasjon, til å avlevere sine våpen til fienden og følge med til Oslo - er det biskopens forklaring?

Adm.: Det som biskopen har sagt, er jo at hvis det var noen som var i en ubehjelpelig livsfare - sivile med våpen - hadde han oppfattet slik at da kunne han gi dem fritt leide tilbake.

Langeland: Kunne han bare gi dem fritt leide, eller kunne han ta dem med?

Adm.: Han kunne jo ikke ta med hundre mann og komme marsjerende med en hel tropp.

V.: Det var ikke uttenkt og planlagt i detalj på den måte, vi måtte først se hvordan situasjonen var . Vi kunne ikke på forhånd planlegge hvordan vi skulle kunne transportere hundre mann - det har ikke vært

tale om.

Adm.: Men det rykte som ble nevnt, omtalte jo hundrevis av dem.

V.: Ja, derfor hadde jeg en dobbelt mulighet - dels til gjennom Røde Kors å tilkalle dem, hvis det var nødvendig. Men forutsetningen var at her dreide det seg hele tiden om å redde franktirører som var i fiendens hender. At jeg ikke ville kalle vernepliktige tilbake, skulle det være unødvendig å si noe om, i det øyeblikk jeg selv hadde tilskyndet min egen sønn til å dra avgårde, enda han ikke var vernepliktig.

Adv. Borgen: Men spørsmålet fra hr. Langeland er hva De ville ha gjort hvis De hadde truffet sivile med våpen.

V.: Ja, da har jeg jo sagt fra det, at hvis jeg traff sivile med våpen, som var i den situasjon at de ble betraktet som franktirører og som det ikke var noen redningsmulighet for .....

Aktor: Jeg tror det er tilstrekkelig oppklart ved hva biskopen har sagt.

Langeland: Nei, det er fremdeles spørsmål som det er nødvendig å få på det rene. Der brukes nemlig en rekke forskjellige uttrykk. "Fiendens vold" - mener biskopen da at dette skulle være folk som allerede var tatt tilfange?

V.: Det uttrykk som var blitt brukt til meg av disse som ringte til meg, var at de var "innringet". Hvis de var tatt tilfange, ville ikke jeg kunne ha noe med dem.

Langeland: Da er det lettere å få bragt situasjonsbildet på det rene: Der kom en melding som måtte skrive seg fra søndag kveld, senest til biskopen mandag formiddag. Biskopen reiser til Ringerike og er der mandag kveld. Altså, det må være minst et døgn fra situasjonen ble meldt, til biskopen kom dit opp. Når tyskerne har innringet folk, men ikke på et helt døgn har klart å ta dem tilfange, så må det være folk med kampmulighet, når de holder seg i skogen et helt døgn eller mer, uten at tyskerne har vært i stand til å ta dem tilfange.

Adm.: Dette er nærmest kritiske bemerkninger som ikke er av faktisk betydning.

Langeland: Er det ikke av faktisk betydning for meg når jeg skal vurdere det jeg skriver?

Adm.: Jo, men jeg vet ikke om biskopen har i detalj overveiet den militære situasjon for disse folkene?

V.: Det faktiske er at meldingene kom til meg mandag formiddag, og jeg kunne jo ikke danne meg noe bilde eksakt av hvordan situasjonen kunne være på et slikt område som Krokskogen. Oppe i Nordmarka er det slike forhold at det er umulig å vite hvordan det eksakt lå an.

Langeland: Så var det et spørsmål nettopp når det gjelder reisens formål. Hr. biskopen skriver på side 28 i sin bok at han gikk til den fiendtlige general. Så sier han videre:

"Så spurte jeg hvilken fullmakt jeg hadde fra generalen hvis jeg traff sivile gutter med rifle som var blitt fanget eller innringet og avskåret. Han sa, "Slike er hjemfält til dødsstraff. Men De skal ha fullmakt til å tilsi disse norske gutter friheten dersom de leverer sine våpen og følger Dem til Oslo".

Det var altså det oppdrag fra den fiendtlige general som biskopen selv opplyser å ha fått. Det er dette jeg vesentlig har bygget min fremstilling på. Er det riktig at dette var oppdraget, eller var det med denne forutsetning biskopen reiste?

V.: Hr. dommer, det forutsetter, jeg sa bare til generalen:

"Dette gjelder bare militært uorganiserte, sivilklædte bevegede".

Adm.: Kan vi ikke generelt stille vårt spørsmål slik: om den fremstilling i boken ~~er~~ Deres er riktig - det er ikke noe som skal korrigeres fra Deres side der?

V.: Nei.

Langeland: Det var altså biskopens plan å oppfylle dette oppdrag.

Adm.: Fremstillingen er riktig, og da er det naturligvis den forutsetning han har hatt.

Aktor: Dette med ordet "oppdrag" er vel litt av en tilsnikelse i den forbindelse.

Langeland: La oss bruke biskopens eget ord: "fullmakt", - å oppfylle

denne fullmakt fra den fiendtlige general.

Aktor: Å "benytte seg av" stod det i biskopens bok.

Langeland: Så var det: når man traff slike folk på skogen - altså det skjedde ikke det som man hadde tenkt, det var noe annet, derfor var man nødt til å få det bragt på det rene - gutter i livsfare, hvem skulle bedømme faren?

Adm.: Er det noen grunn for biskopen til å besvare hvem som skulle bedømme situasjonen?

V.: Jeg har ikke noe imot å svare, men jeg kan ikke skjønne annet enn at i siste instans ble det meg som ville ha ansvaret for å bedømme situasjonen. Men jeg måtte ha hjelp av norske politifolk, og hva det forøvrig måtte være av bistand å få på stedet, det måtte jo jeg ta ansvaret for. Hvis det fantes noen mulighet for å få dem i en løype over til de norske styrker, er det klart at det var den som skulle utnytted.

Langeland: Hvordan skulle den mulighet utnytted?

Aktor: Nå kommer vi inn på rent hypotetiske spørsmål.

Langeland: Så vil jeg gjerne stille et faktisk spørsmål til: Var det talt noenting med general Engelbrecht om hvor disse guttene som i tilfelle fulgte med biskopen fra skogen, skulle møte fram og avlevere sine våpen?

V.: Ikke et ord.

Langeland: Og det er biskopen sikker på?

V.: Ja.

Langeland: Mente biskopen å ha juridisk rett til å opptre på en kampfront?

Adm.: Juridisk? -

Aktor: Er dette vidnespørsmål, hr. dommer?

Adm.: Det er jo et spørsmål, det får en jo si, men at det hadde noe med juss å gjøre kan jeg ikke forstå. Noe ujuridisk hadde De formentlig ikke inntrykk av, hvis man med ujuridisk mener ulovlig, altså. Men noen juridisk fullmakt kan man ikke si De skulle ha, hvis De ikke

hadde fullmakt fra politimester Welhaven.

Aktor: Jeg forstod av biskopens forklaring at han mente at han hadde en menneskelig plikt - det er hans egne ord.

Langeland: Ja, men man kan jo ikke redde menneskeliv på en kampfront bare av menneskelig plikt.

Aktor: Er ikke dette ren prosedyre fra siktedes side, som kan utstå til et senere tidspunkt?

Adv. Borgen: Det er jo ikke uten en viss interess hvis vidnet vil svare på det.

Adm.: Jeg synes nok De kan gi svar på om De mente De hadde noen juridisk rett.

V.: Jeg vil bare dertil svare, at det spørsmål forelå ikke.

Langeland: Når jeg reiser dette spørsmål om rett til å gripe inn på en kampfront, hadde jeg til belysning av det spørsmål lyt til å spørre om vidnet kunne opplyse om han hadde noen befatning med spørsmålet om overgivelse av Rjukan?

Aktor: Dette ligger helt utenfor etterforskningens øyemed, Vi må begrense etterforskningen til det som foreligger her, ellers kommer vi helt ut på viddene.

Langeland: Jeg antar det har betydning for å belyse biskopens syn på disse spørsmål i 1940.

V.: Jeg er klar over at dette er et spørsmål som jeg ikke behøver å svare på, men da jeg vet hvordan en taushet her kan benyttes til insinuasjoner, vil jeg si? Ikke aller fjerneste, ikke et dugg hadde jeg med det å gjøre.

Langeland: Nå foreligger som et offentlig dokument biskopens politiforklaring, hvor han nokså stemningsfullt angriper meg. Jeg vet ikke om vi burde spørre angående et par av disse ting.

Adm.: Det er den som er fremlagt under saken, er det så?

Langeland: Ja, det er vedlagt dokumentene. Biskopen har brukt uttrykk som "sleipe tilsnikelser" og usannhet". Jeg vet ikke om vi skulle ta for oss et par av disse spørsmål med det samme?

Aktor: Det var vel ikke overfor Deres bok, formentlig, men overfor

"Fritt Folk" og "Signal". "Overfor slike sleipe tilsnikelser blir selv kjensgjerningene maktesløse" - det er kanskje det De sikter til?

Langeland: Ja, var det ikke i forbindelse med mitt svar i "Aftenposten" at dette kom?

Adm.: Det var i forbindelse med professor Andenæs' artikkel i "Aftenposten" at dette ble svart.

Langeland: Så? Jeg oppfattet det direkte som gående på mitt forhold. Det står, såvidt jeg husker, at det er usannhet når jeg skriver at fullmakten går ut på å tilsi kjempende norske gutter frihet dersom de utleverer sine våpen og følger med til Oslo. Det betegner biskopen som usant. Jeg vil gjerne ha bragt på det rene hvilken differanse der er mellom det, og den fullmakt som jeg nettopp har sitert.

Adm.: Jeg kan godt forstå at De har interesse av dette, major Langeland, men dette er prosedyre. Ved å sammenholde de ting De har skrevet, og de ting biskopen har skrevet, vil De kunne gjøre bemerkninger til det, men det er ikke i og for seg noe vidnespørsmål.

Langeland: Det er ikke det? Det er altså ikke noen differanse med hensyn til faktum?

Adm.: Nei, De vurderer altså situasjonen i "Aftenposten", hvor De sier at han "dro ut sammen med fienden, han har selv innrømmet..". Nåvel, biskopen har sagt at han kjørte til Åsa sammen med tyske militære. Om det bruker De uttrykket at han "dro ut sammen med" dem. Det er Deres vurdering av det, og det er hans vurdering av det. Så sier De videre: "At fienden ikke tenkte på norske interesser ----- tilskogs, er også på det rene". Men det er jo også et vurderingsspørsmål, hvorvidt tyskerne tenkte på norske interesser eller på tyske. Biskop Berggrav kunne jo ikke vite hva generalen tenkte.

Langeland: Vel, det nytter ikke å diskutere. Jeg skal da frafalle videre spørsmål i forbindelse med biskopens politiforklaring.

Adm.: Jeg har et spørsmål til vidnet: Snakket De i radio om dette på det tidspunkt?

V.: Nei, ikke på det tidspunkt. Det var dagen før, og det hadde

ikke noe med dette å gjøre.

Adm.: Det hadde ikke noe å gjøre med hva norske gutter skulle gjøre?

V.: Nei.

Adm.: Så er det vel da juniforhandlingene.

Aktor: Har biskopen gått til fienden og forhandlet om avsetting av den lovlige regjering? - det sikter til juniforhandlingene 1940.

V.: Når spørsmålet stilles slik, om jeg har gått til fienden, må jeg først bemerke, at det synes deri å ligge at jeg har gått på eget initiativ. For når man av de lovlige norske myndigheter blir anmodet, nesten pålagt, å delta i forhandlingene, så kan man ikke bruke det uttrykk at man da "går til fienden".

Aktor: Kanskje biskopen vil forklare seg om sin deltagelse i juniforhandlingene. Jeg forstår det slik at biskopen er ikke blitt avkrevet noen forklaring av Undersøkelseskommissjonen?

V.: Nei. Det gikk for seg på den måte at en av Administrasjonsrådets medlemmer og høyesterettsjustitiarius kom til meg med den meddelelse at Administrasjonsrådet bad meg om å være med i dette arbeid, og jeg fant da ikke å kunne unnslå meg for det.

Adm.: "Dette arbeid", var det altså forhandlinger med tyskerne i Norge?

V.: Ja, da hadde de fått dette såkalte ultimatum fra Dellbrügge og satt oppe i Regjeringsbygningen i Administrasjonsrådets kontor og drøftet dette.

Aktor: Hvilken dag var det?

V.: Jeg tror det var den 13. juni.

Adm.: Husket biskopen hvilket av medlemmene det var?

V.: Ja, det var professor Seip. - Det var den 13. juni om kvelden, såvidt jeg husker, at de to var ute hos meg, og så fikk jeg en direkte oppringning fra Administrasjonsrådet dagen etter om å komme på et bestemt klokkeslett. Så var jeg altså med i de drøftelsene på to måter, først i det såkalte "plenum", d.v.s. denne meget udefinerbare forsamling av norske politikere og Administrasjonsrådet og et par til-,

20.21

som satt i et antal av ca. 30 og drøftet tingene, - der var jeg med, og så ble jeg av dette norske konferansekollegium så oppnevnt som forhandler sammen med Harbek og Paal Berg, og deltok da som forhandler.